

Jul och julseder

Karl Elving

1922

Julen är som bekant ingen speciellt kristen högtid. Redan under hednatiden firades den av våra nordiska förfäder, vid tiden för vintersolståndet, för att tacka gudarna, som läto ljuset återvända till jorden. Julen är ursprungligen en solfest, en fest över ljusets seger över mörkret.

I den nordiska mytologien representeras ljuset av den fromma guden Balder, vilken älskades av alla, men som blev dödad genom den ondskefulla Lokes list. Loke var dock ej mörkrets representant, utan anses han symbolisera elden. I Egypten var det Osiris som representerade ljuset och Tyfon mörkret och Persien var det Ormazd och Ahriman som representerade ljus och mörker, eller tidigare solguden Mishra, som stred mot tjuren och dödade honom.

I nästan alla religioner finnes gudomliga personifikationer av ljuset och solen, om de också likt den nordiske Balder, icke genast avgått som segrare ur striden mot de onda och mörka makterna. Perserna firade Mithras födelse den 25 dec., omkring vintersolståndet eller vid samma tid som det kristna fira sin jul.

Julgranen anses härstamma ifrån Mindre Asien, där guden Attis, en skön frygisk herde, av svartsjuka stympade sig själv genom kastrering. Bengt Lidforss skriver på något ställe att: »Granen, som sedan blivit kristenhetens julträd, är ursprungligen Attis heliga träd». Julgranen har ej sitt ursprung från kristendomen och det är först under en senare tid den kommit i bruk i de kristna länderna. I Sverige är det ej mer än omkring 200 år sedan den kom till bruk.

Våra hedniska förfäders största offerfest »julbloten», då de båda gudarna om beskydd och välsignelse för det kommande årets gröda avhölls även vid midvintern.

Romarna började omkring år 500 f. Kr. att regelbundet fira sin vintersolståndsfest, de s. k. saturnalierna, emedan det samtidigt var en fest till växtguden Saturnus. Vid denna midvinterfest rådde fullständig vila från allt arbete. Slavarna fingo sitta till bords med sina herrar, vilka t. o. m. någon gång betjänade dem. Gåvor utdelades allmänt, en likhet med julklapparna i våra dagar. Ofta utmynnade saturnalierna till ett liv i de vildaste orgier och tygellöshet.

Det är sannolikt från saturnalierna som den kristna julen har sitt ursprung, ty att ombilda denna romerska fest till en kristen högtid var så mycket lättare då de flesta länder förut hade sina hedniska midvinterfester.

I vår tid firas ävenledes julen, midvinterhögtiden, som en ljusets fest.

I den nordiska mytologien är Balder det personifierade ljuset, det godas representant, som dukar under för onskan och dödas. Balder får stanna i underjorden, hos Lokes dotter Hel, till världens undergång. Men enligt asaläran skall ljuset, det goda, återkomma, segra över det onda och pånyttfödas.

I den kristna mytologien är Kristus symbolen för det goda, för ljuset. Det går med honom som med Balder. Han dukar under för mörkret och onskans makter, dödas och nederstiger till underjorden, men uppstår slutligen segrande. Ljuset har segrat över mörkret.

Symboliskt sett är det kristna julfirandet en hymn till ljuset och ett uttryck av soldyrkan. Så mycket mera som den kristna julen firas vid midvintern, vid samma tid som de gamla solfesterna, några dagar efter vintersolståndet då solljuset på norra halvklotet är i tilltagande.

En del av de kristnas plägseder vid julhögtiden hava säkerligen sin upprinnelse från hedendomen. De kristnas omåttliga ätande och drickande vid julen är troligen en kvarleva från de hedniska offerfesterna. Att, såsom det i vissa trakter av vårt land varit plägsed, intill senare tid, bära ut mat och kläder på logen julnatten åt tomten har även sitt ursprung från hednisk tid.

Då våra dagars upplysta och kristna människor köpa sig en jultomte i en affär, göra de det visserligen för sitt nöje, men i deras handling ligger en rest av hedendom.

Framsättandet av julmat på bordet, den de avlidnas anhöriga under julnatten komma och äta av påminner om den hedniska seden då den döde fick mat och vapen med sig i graven.

Nerskrivaren av denna artikel har en gång varit med om en julsed som troligen härleder sig från eld- eller soldyrkarna. Julmorgonen 1896 gick jag i sällskap med några masar till Siljansnäs kyrka från byn Almo i samma socken. En del av sällskapet har sina tända furubloss, ävenså de som kommer från andra håll. Framkomna till kyrkan kastade alla sina tända bloss i en hög på kyrkbacken där de fingo bränna upp.

Gamla personer i andra delar av landet, som minnas denna sed hava förklarat att man bar de tända blossen för att skrämma vargarna. Huruvida vargarna voro glupskare än vanligt under julen, eftersom de just då borde hållas på avstånd, är mig ännu obekant.

Seden att annandagsmorgonen gå från gård till gård och sjunga Staffansvisan bibehöll sig vid samma tid i Siljansnäs ehuru den dock var i avtagande.

En annan julsed som levde kvar i en del dalsocknar var seden att soldaterna drogo omkring från hus till hus för att få julmat.

Kappkörning från kyrkan på juldagen torde ännu ej vara fullständigt utdöd i Uppland, i alla händelser förekom den för en 30-40 år sedan emedan den som först kom hem, fick först sin gröda inbärgad det kommande året.

I nutidens julfirande finns ej mycket kvar av det gamla sättet att fira jul. En jämförelse skulle säkerligen ej fullständigt utfalla till den nyare tidens fördel. I den gamla tidens upptåg och lekar var det ofta mening och innehåll jämsides med nöje och trevnad. Biografer och moderna danser äro massans julnöjen i vår tid.

Julfirandet på landsbygden är ej heller längre detsamma som det en gång varit.

Skulle det ej kunna tänka sig att julfirandet ännu en gång kunde komma till heders. Ej som religiös hyllnings- eller offerfest, utan som en midvinterfest, då solen stiger högre och högre för att lysa och värma, giva liv och växtlighet. Våra nyktra och av religiöst hyckleri stämplade tid skall dock ej känna sig tilltalad av en sådan midvinterfest. I synnerhet som utvecklingen visar hän på avskaffandet av helgdagarna.

En midvinterfest med andligt innehåll och främjande av det materiella framåtskridandet, med inslag av lekar, upptåg och nöjen utan vidskeplig personkult hör framtiden till. Vår demokratiska nyktra tid, blandad med religiös vidskepelse och fanatism lämpar sig dock ej för dylika tankar.

Det Anarkistiska Biblioteket

Karl Elving
Jul och julseder
1922

Tidningen Brands julnummer 1922

www.anarkistiskabiblioteket.se